

Nagyvárosi hajléktalanok

EFM021

2025. 01. 08.

1. Bevezetés

A hajléktalanság mind a múltban, mind a jelenben is egy hatalmas társadalmi probléma hazai és nemzetközi szinten egyaránt. Hazánkban kevésbé kutatott téma, és a vidéken készült kutatásokból különösen nagy hiány van (Szoboszlai-Fábián-Hüse, 2010). Főleg Kelet-Magyarországon az éjjeli menedékhelyek és az átmeneti szállások szinte folyamatos teltházzal működnek. Különösen a téli időszakban vannak a leginkább kitéve veszélynek a fedél nélküliek. Szinte minden évben hallunk híreket a médiában, hogy mennyi hajléktalan halt meg kihűlésben, akár utcán vagy egy olyan házban, amit nem fűtöttek. *“A koldulás és hajléktalanság a kilencvenes évek eleje óta látványosan létezik”* (Ferge, 2008:4). Magyarországon a szakirodalom leginkább a szociális munka és a hajléktalan ellátó intézményrendszerek szemszögéből közelíti meg a problémát. A hazai szakirodalmak sokkal inkább leíró jellegűek, ritka a társadalomelméleti, vagy társadalomkritikai megközelítés (Misetics: 2010).

Az utcai lét számtalan veszélyt rejt magában. A hajléktalanná válásban rengeteg tényező játszik szerepet. Az egyéni életutakban sokféle történettel találkozhatunk a hajléktalan emberek szemszögéből. Férfiak és nők máshogyan élnek meg a hajléktalan életet. Az eltérő szükségleteik miatt esetenként más szolgáltatásra van szükségük, mint mint a férfiaknak, és nem is feltétlenül veszik igénybe ugyanazokat a szolgáltatásokat (Fehér-Lengyel 2023). Az elszegényedett helyzetbe kerülő csoportok kitörési lehetőségei korlátozottá váltak. Ennek oka a munkaerőpiac beszűkülése, de a nagyarányú munkanélküliség és a jövedelemhiány mellett az elmúlt évtizedben a kirekesztett csoportokra irányuló egyre erősebb stigmatizáció és a társadalomból való kiszorulás individuális okainak előtérbe helyeződése szintén ide sorolható (Csoba-Szőr 2022).

Magát a célcsoportot pár évvel ezelőtt diákmunka és önkénteskedés keretein belül volt lehetőségem megismerni. Ebben a félévben a nagygyakorlatomat egy hajléktalan ellátó intézményben töltöttem, aminek keretein belül volt lehetőségem mélyebben belelátni és megismerni a helyzetüket. A dolgozatomban arra keresem a választ, hogy a hajléktalanoknak milyen lehetőségeik vannak Kelet-Magyarországon. A pályamunkámban az elméleti háttérben ismertetem a hajléktalanokkal kapcsolatos definíciókat, illetve különböző nézőpontokból mutatom be a helyzetüket. Ezután kitérek néhány statisztikai adatra, illetve a számszerű mérés nehézségeire. Ezt követően kitérek az ellátórendszer alakulására a rendszerváltást követő évektől. Az elméleti rész után először ismertetem a hajléktalanná válás okait a szakirodalmak

alapján, illetve bemutatom az ezzel kapcsolatban zajlott kutatásokat. A dolgozat empirikus részében ismertetem a kutatásom eredményeit. Ehhez 11 hajléktalannal és 4 hajléktalan ellátásban dolgozó szakemberrel készítettem félig strukturált interjúkat.

A kutatási kérdéseim hajléktalanok esetében:

Milyen tényezők vezettek oda, hogy hajléktalanná vált? Próbált-e már kilépni a hajléktalan létből és ezzel kapcsolatban milyen nehézségeket tapasztalt?

Szakemberek esetében az interjúk készítésénél arra kerestem a választ, hogy ők hogyan látják a hajléktalan ellátás helyzetét, mennyire tartják hatékonynak? A különböző intézmények között zajlik-e együttműködés?

A dolgozatom első részében ismertetek néhány fogalmi megközelítést. Ezután a hajléktalanságot a szakirodalmak alapján mutatom be különböző szempontokból. Ebben a részben kitérek az ellátórendszer alakulására, a hajléktalanok számának meghatározásának nehézségeire. A pályamunkámban kitérek a hazai lakhatási problémákra és ezen belül a hajléktalanok pályázati lakhatási lehetőségeire. Továbbá szó lesz a közterületen életvitelszerű tartózkodás szabályozásáról.

A hajléktalanság fogalmi megközelítései

Kit is nevezünk hajléktalannak? A szakirodalomban több megközelítési formát is találhatunk. Az 1993-as évi III. törvény alapján *„hajléktalan a bejelentett lakóhellyel nem rendelkező személy, kivéve azt, akinek bejelentett lakóhelye a hajléktalan szállás”,* valamint *„hajléktalan az, aki éjszakáit közterületen vagy nem lakás céljára szolgáló helyiségben tölti.”* (1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról). Ha a célcsoport szemszögéből nézzük, úgy is fogalmazhatunk, hogy a hajléktalan lét problémája a lakás hiányában valósul meg (Papp idézi Breniter 1999). Ebből kiindulva a fogalom a lakhatás hiányára fókuszál. A FEANTSA (European Federation of National Organization Working with the Homeless – Nemzetközi Hajléktalanügyi Szervezet) a hajléktalan embereket négy nagy csoportba sorolja:

1. fedél nélküliek (hajléktalanok)
2. lakás hiányában intézményben élő emberek (effektív hajléktalanok)
3. bizonytalan hajlékban lakó emberek
4. a lakhatási standardoknak nem megfelelő lakásban, vagy nem megfelelő lakáskörülmények között élő emberek. (Papp: 2023)

A hajléktalansággal kapcsolatos korai kutatások magát a hajléktalanná váló embert állította be önhibásnak személyes jellemzői (fogyatékoság, elmebetegség, alacsony iskolai végzettség) alapján (Dúll - Kántor, 2018).

A hajléktalanok a szegénység egy szűkebb rétegéhez tartoznak. (Ferge, 2001) A társadalmi egyenlőtlenségeknek különböző okai lehetnek. Az okok között szerepelhetnek gazdasági tényezők mint anyagi forrás hiánya vagy szegénység, kulturális tényezők, például hátrányos megkülönböztetés vagy bűrszín, továbbá a szubjektív okok. Ez utóbbiba beletartoznak az önromboló magatartások és a mentális-, illetve szenvedélybetegségek, amelyek a hajléktalan léthez vezethetnek (Tóth, 2008). A legsérülékenyebb csoportba azok tartoznak, akiknek az erőforrásaik anyagi és szimbolikus értelemben nagyon alacsonyak (Ferge 2006).

A lakhatás elvesztése súlyos trauma az egyén életében, amely nem csupán a lakhatási kérdést foglalja magába (Lengyel, 2022). Egyéni és társadalmi problémák egyaránt hozzájárulhatnak a hajléktalanság kialakulásához. Sok esetben a kettő összekapcsolódik (Szoboszlai-Fábián-Hüse, 2008). A hajléktalanságot a férfiak és a nők nem egyformán élik meg. Bár általánosságban elmondható, hogy kevesebb a női hajléktalan, mint a férfi, azonban az utóbbi években a számuk egyre növekszik. Míg pár évvel ezelőtt minden ötödik hajléktalan volt nő, mára már minden negyedik hajléktalan nő. Közülük is, akik éjjeli menedékhelyen vagy közterületen élnek, még inkább elesnek korábbi szerepeiktől. Gyermekekre szinte egyáltalán nincs lehetőség, emellett a rendezett külső megjelenés biztosítása is több ponton akadályba ütközik, mert pl. nincs egy szekrénye, ahol a ruháit tudja tartani (Lengyel 2022).

Lakhatási viszonyok és hajléktalanná válás

Magyarországon 2004 előtt a háztartási energiaárak központi szabályozásával, illetve a kiterjedt állami bérlakás-szektor lakói számára nyújtott jelentős összegű lakbértámogatást az állam. Az 1993. évi III. törvény 2004. január 1-től határozta meg kötelezően nyújtandó ellátásként a lakásfenntartási támogatást. 2011-ben a támogatás elvesztette normatív jellegét, amikor az önkormányzatok feltételekhez szabták az ellátást és folyósítását. Végül a kormányzat 2015-ben megszüntette a lakástámogatást (Misetics 2018). A megszüntetett lakástámogatás után bevezették a települési támogatásokat. A támogatás mértékét az adott település lakosságának néhány demográfiai és szociális jellemzője, valamint a település lakosságarányos iparüzési adóbevétele határozta meg. Azok a települési önkormányzatok nem jogosultak erre a támogatásra melyeknek egy lakosra jutó adóerőképesége meghaladta a 32 ezer forintos határt.

Az önkormányzatok szociálpolitikai feladatainak növelése mellett a költségvetés kevesebbet szánt, mint a megszüntetett forrásokra. 2016-ban a rendszeres települési támogatások közül a legelterjedtebb a lakásfenntartáshoz nyújtott települési támogatás volt (Misetics 2019).

Az effektív hajléktalanná válást az elmúlt évtizedekben a lakhatási viszonyok nagyban befolyásolták. Habár a fizikai dimenziók alapján a lakhatási körülmények javultak, a szociális és jogi dimenzió mentén egyre bizonytalanabbá vált a lakhatási helyzet. A hazai lakásállomány az 1980-as évi népszámlálás és a 2016-os mikrocenzus között jelentősen növekedett 900 ezer lakással, másrésről a lakosság száma 800 ezer fővel csökkent, továbbá a háztartások száma 300 ezerrel nőtt. Minőségi összetételét nézve a félkomfortos, komfort nélküli és szükséglakások aránya rengeteget javult. Habár a lakások nagysága és komfortfokozata emelkedett, a vezetékes közüzemi szolgáltatások finanszírozása és a lakáshozjutás az alacsony jövedelmű emberek esetében nem lett könnyebb. Az olcsónak tűnő lakáshitelek visszafizetése a szegénységben élő emberek számára kivitelezhetetlen (Győri 2020).

A Habitat for Humanity 2012 óta gyűjti az adatokat minden évben a lakhatási állapotról Magyarországon. Az elemzéseikben reagálnak a lakhatási szegénységre, és azon társadalmi csoportokra, akiket a leginkább érint a lakhatási depriváció. Legutóbbi anyagukban az EU SILC háztartások jövedelmi és életkörülményeit felmérő adatgyűjtését, és a 2022-es népszámlálás adatait használták fel, ezek alapján tettek megállapításokat a lakhatási szegénység által érintettek számáról és csoportjairól. 2024-ben önkormányzati választások zajlottak Magyarországon, ahol változó arányban, de a lakhatás kérdése is megjelent. Emiatt külön is elemezték az önkormányzati szintű lakhatási politikák alakulását, a helyi testületek lehetőségeit és az általuk alkalmazott jó gyakorlatokat.

Eredményeik szerint 2022-ben 20 540 új ingatlan épült és került átadásra, az ingatlanpiacon összesen 138 ezer tranzakcióra került sor. Ebből következik, hogy hazánkban az ingatlanpiac meglehetősen megmerevedett, a 4 millió ingatlan 3,5%-a kerül piacra, és 0,5%-nyi új lakás, ház épül évente. A komfortnélküli szükséglakásokban élő háztartások száma 88 500 volt, ami megegyezik a korábbi éves adattal, vagyis a népesség száma sem változott valószínűleg. 475 ezer háztartás jelezte, hogy a ház, amelyben él, súlyos problémákkal rendelkezik (például beázik a tető, rossz állapotú nyílászárók). A háztartások 8,6%-a minősült túlszűfolttnak, ez a lakosság közel 17%-t jelentette 2022-ben. Itt általánosságban 4-5 fős háztartásokról van szó (Habitat for Humanity 2024).

Hajléktalanok támogatott lakhatási programjai

Magyarországon a hajléktalanellátó intézményekben az ún. lépcsőzetes gondozási modellt alkalmazzák. Eszerint a hajléktalan ember lépésről lépésre halad a hajléktalanságból kivezető úton. Egy közterületen élő személy esetében először egy éjjeli menedékhelyre kerül. Onnan egy átmeneti szállóra, ami 24 órás benntartózkodási lehetőséget és egyéni esetkezelést nyújt a számára. Innen pedig egy rehabilitációs intézménybe, vagy valamilyen kiléptető lakásba, vagy akár piaci vagy önkormányzati albérletbe költözik (Fehér - Somogyi - Teller 2008).

A hajléktalan szállókon élők többsége munkaképes, többnyire munkával rendelkező emberek. Ők a szállókat munkásszállóként, vagy olcsó lakhatásként veszik igénybe. Ezek az emberek nem igazán igénylik a szociális támogatásokat, illetve nagy részük el is zárkózik tőle. A többiek a munkaképességükben átmenetileg vagy tartósan korlátozott személyek, illetve idősek, nyugdíjas emberek. Közös vonásuk, hogy szükségük van a megfelelő segítségre, és igényt is tartanak rá. Ebbe a csoportba tartoznak a krónikus betegségben szenvedők, a rokkant, és az idősek emberek. Emellett még ide tartoznak, akik valamilyen rehabilitációs ellátásra szorulnak, fogyatékkal élők és pszichiátriai betegek (Oross 2001).

A 2008 után jelentkező adósságválság a nők helyzetét nagyban befolyásolta. A devizaalapú lakáshitelek törlesztőrészeinek megugrása következtében rengeteg család vált fizetéseképtelenné. Ennek hatását a mai napig lehet érzékelni. Az eladósodás a háztartáson belül legtöbbször a nőket érinti oly módon, hogy sokszor az ő nevükre veszik fel a hitelt, illetve a mindennapi háztartás-gazdálkodás feladatai is legtöbb esetben a nők feladata, ezért az elmaradt közüzemi díjak kifizetése is a nőket fogja érinteni. Ezzel egy időben a lakhatási költségek is nagy mértékben nőttek Magyarországon, ami tovább nehezíti a nők helyzetét. A nők elleni erőszak szintén egy súlyos probléma a világ szinte minden területén. Magyarországon egy bántalmazó párkapcsolat esetén legtöbb esetben a nőknek kell menekülniük a háztartásból, ennek következtében ők fog lakhatási krízisbe kerülni a bántalmazó helyett (Dés- Pósfai 2021).

A fogyasztói társadalomban az átlagember el tudja dönteni, hogy milyen szolgáltatást és hogyan akar igénybe venni, azonban a tartós nehézséggel küzdő, hátrányos helyzetű embereknek az önrendelkezési jogaik igen korlátozottak. Ez igaz a közügyekre, a fogyasztásra, és a jogaik gyakorlására vonatkozóan egyaránt. Egy hajléktalan embernek, akinek csak települési szintű lakcíme van, és az anyagi helyzete súlyosan korlátozott, kevésbé tud részt venni a fogyasztásban. A hátrányos helyzetű emberekre sokkal inkább jellemző a szociális szolgáltatások igénybevétele, a hajléktalan ember esetén például egy éjjeli menedékhely, ami megvédi őt egy hideg téli éjszakán a megfagyás veszélyétől. Az efféle szolgáltatásokat azonban sokszor kényszer hatására veszik igénybe (Gyöngyösi-Balog- Erdőhegyi 2022), függetlenül attól, hogy a rendszerben szakképzett szociális munkások segítik őket, akik partneri kapcsolat

kialakítására törekszenek az egyéni és a csoportmunka keretében egyaránt (Stewart- Chris-Lorraine 2008).

A hajléktalanok számának mérése, becslése a magyar társadalomban

A hajléktalanok számát igen nehéz meghatározni nemcsak nemzetközi szinten, hanem hazai szinten is. Ennek egyik oka, hogy az érintett személyek helyzete folyamatosan változik, helyileg például szállón töltik az éjszakákat vagy egy barátnál, máskor kórházban. A másik nehezítő tényező, hogy nincs egységes kialakult megegyezés arra, hogy a különböző élethelyzeteket tekintve kiket is nevezünk hajléktalanoknak. A 2011. évi népszámlálás alkalmával a Központi Statisztikai Hivatal az Európai Unió ajánlására megkísérelte a hazai hajléktalanok számát összegyűjteni. Ez alapján 2011 októberében 5571 főt regisztráltak fedél nélkül élő emberként. Átmeneti elhelyezést nyújtó hajléktalan ellátó intézmény lakójaként 5867 embert vettek számításba. Tartós elhelyezést nyújtó hajléktalanellátó intézmény lakójaként pedig további 1109 főt határoztak meg. Ezek alapján 12347 embert számláltak a számlálóbiztosok effektív hajléktalanként (Győri: 2020). Ugyanakkor Magyarországon a hajléktalanok számának a megbecsüléséhez a legközelebb a Menhely Alapítvány által létrehozott Február 3-a kutatások állnak. Ezt a kutatást 1999 óta minden évben ezen a napon végzik el. Azért ezen a napon, mert több éves statisztika alapján elmondható, hogy ez az év leghidegebb napja. 2024-ben a kutatás nem részesült semmilyen támogatásban, ami azt eredményezte, hogy sokkal kevesebb hajléktalan ellátásban dolgozó szakember tudta vállalni a kérdőíves kutatást. Ennek ellenére így is 45 településen sikerült elvégezni összesen 4904 fő hajléktalannal a kutatást, melyből 2341 fő Budapesten, 2563 fő pedig vidéken élt (1. tábla) . (Február 3-a kutatás 2024).

1. tábla: Hajléktalanok száma Magyarországon (2023 és 2024) (fő)

Országosan	2023	2024
Szállón	5738	4408
Utcán	1530	496
Összesen	7268	4904

Forrás: Február 3-a kutatás 2023-2024

A hajléktalan ellátórendszer kiépülése Magyarországon

A hajléktalanság kérdése a rendszerváltást követően került ismét a figyelem középpontjába. 1989 telén bezárták a budapesti pályaudvarokat (Papp, 2023), válaszként a hajléktalanok

tüntetést szerveztek a Blaha Lujza téren és a pályaudvarokon, lakást és munkát követelve. 1989-ben spontán kezdeményezésre létrejött a Hajléktalanokért Társadalmi Bizottság, melynek Győri Péter volt az egyik alakítója. Ebben a lakhatáshoz való jogot kérték számon az államon. Lakást ugyan nem kaptak, viszont hatásukra elkezdődött a hajléktalan ellátó intézményrendszer kiépülése. Az első szállókat egy csepeli tornateremben, két kollégiumban és egy budaörsi laktanyában nyitották meg (Papp: 2023).

A rendszerváltás óta a hajléktalanságra adott közpolitikai válaszokat két funkció mozgatja az életmentés és a rendfenntartás. Az Alkotmánybíróság lakhatáshoz való jogról szóló határozata alapján a lakhatáshoz való jogot sem a szociális biztonság, sem a méltósághoz való jog nem foglalja magába.

A hajléktalan ellátásban a következő szolgáltatások alakultak ki: a nappali melegedőben a hajléktalanoknak lehetőségük van az év 365 napjában nappal tartózkodni. Ebben az intézménytípusban lehetőség van tisztálkodásra. Szervezettől és költségtől függően egy-egy intézményben a napi egyszeri reggeli étkezésre is lehetőség van. Mivel ez törvényi szinten nincs szabályozva, így ez az adott intézménytől függ, hogy ad-e. Az átmeneti szálló szolgáltatásai a lakhatás hiányán segítenek. Fontos kiemelni, hogy az átmeneti szállók térítésidejű kötelesek, így ez azon hajléktalanok számára megoldás, akik rendelkeznek saját jövedelemmel. Az éjjeli menedékhely nevéből adódóan csupán az éjszakai szállást biztosítja. A rászorulóknak itt törvényi szinten biztosítják az alapvető higiéniai szükségletek kielégítéséhez szükséges eszközöket, továbbá ingyenesen igénybe vehető.

Az átmeneti szálló az előbbivel ellentétben térítésidejű köteles. Ez az ellátási forma közvetlenül a lakhatás hiányát igyekszik orvosolni. Csak meghatározott ideig (általában egy, legfeljebb két év) lehet igénybe venni. Azoknak tud segítséget nyújtani, akik rendelkeznek valamilyen jövedelemmel. Jövedelem lehet például segély, nyugdíj stb. Étkeztetési kötelezettséggel nem rendelkezik a jogszabályok szerint. A krízisszálló minden év november 1-től április 30-ig kizárólag éjszakai tartózkodásra nyújt lehetőséget. Ez az ellátás csak a krízis időszakban nyújt némi védelmet a kihűléstől. A Hajléktalanok Egészségügyi Centruma azok számára nyújt ellátást, akik kórházi ellátásra már nem szorulnak, viszont lábadozásra van még szükségük. A kórházból kikerülve így nem az utcán vagy egy éjjeli menedékhelyen kell lenniük, hanem egy sokkal nyugodtabb környezetben tudnak erőre kapni. Az utcai szociális munka 2006-ban épült be az alapszolgáltatások közé. Célja segíteni azoknak, akik valamilyen oknál fogva nem tudnak, vagy nem akarnak igénybe venni semmilyen intézményes szolgáltatást. Ezáltal az ellátottaknak lehetőségük van hozzáférni az alapvető, életben maradáshoz nélkülözhetetlen szolgáltatások igénybevételéhez. Fő feladata felkutatni, gondozásba venni a hajléktalanokat. A

kapcsolatteremtés során különösen fontos feladatuk az intézményi szolgáltatások igénybevételének ösztönzése.

Hajléktalan kriminalizáció

A közterületi hajléktalanság az egyik leglátványosabb módja a szegénységnek. Amennyiben a fedél nélküli lét mindennapos látványa válasz nélkül maradna, az hamar kikezdené az állam és a társadalom legitimációját. Ez alapján a hajléktalanság legitimációs problémát jelent (Misetics, 2021). A 2010-ben történő kormányváltás következtében a hajléktalanokra vonatkozó jogszabályok tovább szigorodtak. A városokban a kültéri padokra utólag felszerelt elválasztók és az ehhez hasonló megoldások szintén a közterületen való életvitelszerű tartózkodás nehezítésére szolgál (Misetics, 2010).

Életvitelszerű közterületi tartózkodás szabályozása

A hajléktalanságról elmondható, hogy első sorban szociális kérdés és nem rendészeti. A dolgozatom ezen szakaszában szeretném ismertetni a közterületen életvitelszerű tartózkodás szabályainak alakulását az elmúlt évekre visszamenőleg. 2011 áprilisában a fővárosi közgyűlési rendelet elfogadása értelmében szabálysértésnek minősül „köztér életvitelszerű lakhatás céljára történő használata”. Pár hónappal később, októberben hasonló rendeletet hozott a főváros VIII. kerületi önkormányzata. Még ugyanebben az évben módosították a szabálysértési törvényt, a „közterületen életvitelszerű lakhatás tilalmának ismételt megszegése” névvel. Ezt a szabálysértést az követte el, aki a közterületen életvitelszerű tartózkodást fél éven belül ismételten megszegte. Később a szabálysértési törvényt újra fogalmazták a *Közterületen életvitelszerű lakhatás tilalmának megszegése* névre. Ezt a szabálysértést az követte el, aki a közterület belterületét életvitelszerű lakhatásra használta, továbbá tulajdonait is ott tárolta. Utólagos normakontrollra került az Alkotmánybírósághoz, mely azt végül megsemmisítette. A tényállás legtöbb esetben emberi magatartásokat kriminalizál, vagyis a hajléktalan életvitelt. A szabálysértési szankció azért is alkalmatlan eszköz a hajléktalanság problémájának kezelésére, mert azok követik el, akik anyagi helyzetüknél fogva nehezen, vagy egyáltalán nem tudják kifizetni a bírságot (Tihanyi 2019). 2018 júniusában egy Alaptörvény-módosítás után új szabályozási javaslatot terjesztettek az Országgyűlés elé. Ez alapján már minden közterületen való életvitelszerű tartózkodás szabálysértésnek minősül, amely elzárással is szankcionálható (Szabó 2021).

A szabálysértési eljárás menete

Az ezzel kapcsolatos információhoz a Menhely Alapítvány által közzétett tájékoztatót fogom felhasználni. 2018. október 15-től lépett életbe az a jogszabály, ami tiltja a közterületen életvitelszerű tartózkodást. *“Életvitelszerű közterületi tartózkodásnak az minősülhet, ha a körülményekből vagy az Ön magatartásából erre lehet következtetni, azaz nincs olyan szállása (pl. lakás, átmeneti szálló, fapad), ahova menni szokott és menni is akar, éjszakáit közterületen tölti, rendszeresen ott eszik, tisztálkodik, öltözködik.”*(Menhely Alapítvány 2018). Az életvitelszerű közterületen való tartózkodást büntethetik közérdekű munkával, elzárással, azonban a bíróság figyelmeztetést is alkalmazhatja, mint intézkedést. Ilyen esetben pénzbüntetés és helyszíni bírság nem szabható ki. Szabálysértési eljárás abban az esetben indul, ha nem tudja igazolni, hogy nem életvitelszerűen tartózkodik az adott helyen. Amennyiben rendőri felszólításra nem hagyja el az adott helyet, nem fogadja el a segítséget a szállóra bekerüléssel kapcsolatban, vagy ez már a 4. alkalom, hogy emiatt intézkedik az egyénnel rendőr megkezdődik a szabálysértési eljárás. A büntetést csak a bíróság szabhatja ki, ezért ebben az esetben az egyént bíróság elé állítják. Először az intézkedő rendőr előállítja a rendőrségen, ahol meghallgatják (természetesen az egyén itt is elmondhatja, ha nem él közterületen, azonban az erre vonatkozó adatokat érdemes megadni) majd szabálysértési őrizetbe veszik. A bíróságnak 72 órán belül döntést kell hoznia. Az eljárás alá vont személynek lehetősége van fellebbezni, ebben az esetben a fellebbviteli bíróság 30 napon belül döntést hoz, ami már jogerős (Menhely Alapítvány 2018).

2. A hajléktalanná válás folyamata, okai

A hajléktalanná válás több lépcsőből összeálló folyamat, egyetlen tényezőtől még nem válik senki hajléktalanná. A krízis helyzetbe kerülő egyén egyre inkább elveszíti a többségi társadalomhoz kötő kapcsolatait, de még nem tartozik a hajléktalanok közé. Itt még maga a kliens sem gondol magára hajléktalanként, nem alakította ki azokat a szokásokat, amelyek később jóval megnehezítik a vissza integrálódást a társadalomba. Ez az a pont, ahol még érdemi segítséggel megelőzhetjük a lakhatás végleges elvesztését (Breniter 1999). Az emberi kapcsolatok szintén nagy szerepet játszanak a hajléktalanság alakulásában. A hajléktalan ember ugyan a társadalom tagja marad, azonban mégis elszakad a társadalmától, mivel a szűk közösségéhez kötődő kapcsolatai megszakadnak. Minél több ideig marad az egyén a hajléktalan létben, annál nehezebb lesz a régi kapcsolatokat újra teremteni (Dávid- Albert, 1998). A hétköznapiakban az emberek többsége képes megbirkózni a vele szembe jövő problémákkal, mert a szubjektív, és külső vagy anyagi források természetes támaszként szolgálnak, melyekkel le tudja győzni az őt körülvevő akadályokat. Azonban előfordulhat, hogy bizonyos esetekben ezek a természetes támaszok vagy nem működnek megfelelően, vagy nincsenek az adott ember

életében. A Welch-féle humán ökörendszer 7 szintjével lehetőségünk van megismerni a természetes támaszokat, illetve a különböző szinteken esetlegesen jelentkező problémákat:

Az első a fizikai szint. Ez az alapvető fizikai szükségletek kielégítésére szolgál mint étel, hajlék, biztonság. A második az intraperszonális szint. Ez a szint a hangulatra és az érzelmekre fókuszál. A harmadik az interperszonális szint, amely már a kapcsolatokra helyez a hangsúlyt. A negyedik a család. Az ötödik helyen szerepel a helyi közösségek. Ide tartozik az alapvető szükségleteket kielégítő intézmények. Ilyen például az egészségügy, munka, oktatás, stb. A hatodik helyen a kulturális szint helyezkedik el. Végül a hetedik helyen az állam és a nemzet szintje található (Ronald 1993).

A hajléktalanság társadalmi osztályjelenség abban az esetben is, ha néha felsőbb osztályok tagjai is hajléktalanná válnak. Elliot Liebow szerint ennek az oka, hogy a középosztálybeli családok, mivel több forrással rendelkeznek, könnyebben ki tudják segíteni bajba jutott tagjaikat, adott esetben jobban tudják, hogyan kell hozzáférni közösségi, illetve intézményes erőforrásokhoz (Albert-Dávid idézi Liebow: 1998)

A hajléktalanság több ponton is összekapcsolódik a szegénységgel és lakhatási szegénységgel, mivel a hajléktalanná válás előtt rövidebb vagy hosszabb életszakaszban sok esetben az egyén valamilyen lakhatási problémával küzd. Ez lehet például egy rossz állapotban lévő lakásban való élés, szerződés hiányában kiszolgáltatottság a főbérlőnek, vagy a közüzemi számlákkal kapcsolatos adósságok (Fehér-Lengyel 2024). Több mint 20 éves tapasztalat alapján az első ok, amit idesorolnak az a személyes kapcsolatok felbomlása, vagy megromlása. Ilyen például a válás, abúzus stb., a második helyen a gazdasági okok szerepelnek. Ezután a valamilyen intézményből való kikerülést említik a kutatások közvetlen okként. Ebben az esetben az állami gondozottak és a börtönből kikerülők vannak a leginkább kitéve ennek a veszélynek (Győri 2020). A hajléktalanok jelenlétét manapság a szociális kényszer adja. Az okokhoz még hozzá sorolhatjuk az elszegényedést, munkahely elvesztését, és a különböző szenvedélybetegségeket (Simek 2020).

Családi kapcsolatok

Az ember természeténél fogva társas lény. Szükségünk van a különböző kapcsolatokra legyen az munkahelyi, baráti, rokoni stb. Kapcsolataink formálása a mindennapi életünk része. A hajléktalanná válásban a kapcsolatoknak és annak hiányának kulcsfontosságú szerepe van. A hajléktalan emberek kapcsolati hiányát 2 irány jellemzi: Egyrészt a hajléktalanná válás során a kapcsolati háló beszűkülése, elvesztése. Másrészt maga a hajléktalan életforma

következtében a kapcsolatok további erodálódása, átalakulása. Családi kapcsolatok vizsgálatánál mind nemek szerinti megosztásban, mind összesített adatokban nagyon alacsony a házas, vagy élettársi kapcsolatban élő fedél nélküliek száma. A megkérdezett hajléktalan emberek nagyrésze elvált, özvegy vagy egyedülálló. A megkérdezett hajléktalan nők 16%-a házas, míg férfiak esetében ez csupán 6,9%. Ezzel párhuzamosan az egyedülálló nők aránya 24%, míg a nőtlen férfiak aránya több mint 40%. Az együttélés szemszögéből a nemek tekintetében hasonló eredményeket kapunk. Ezek alapján azt a következtetést tudjuk levonni, hogy a hajléktalan nők többsége nyitottabb egy párkapcsolatra. Férfiak esetében az őket ért korábbi traumák miatt kevésbé keresnek társat. A rokonokkal való kapcsolattartás a nők esetében szintén nagyobb számban volt jellemző. A női hajléktalanok nagy arányban tartják a kapcsolatot valamilyen gyermekeikkel, ami a hagyományos női szerep, anyai szeretet továbbélése a hajléktalan létben is erősen jelen van (a kutatást kifejezetten éjjeli menedékhelyen, vagy közterületen élő hajléktalanokra terjedt ki). A hajléktalan férfiak inkább a testvéreikkel tartják a kapcsolatot (Fehér-Kovács 2018).

Intézményből való kikerülés

Kérdőíves kutatásokban a hajléktalanná válás okaként az állami gondozásból való kikerülést kevésbé szokták említeni. A hajléktalanná válás nem egyből az intézményből kikerülést követően következik be, hanem váltakozó hajléktalan és nem hajléktalan periódusok nyomán vesztí el véglegesen a lakhatását. Habár az állami gondozásban lévő fiatalok száma az elmúlt évtizedekben némileg csökkent, a gondozásban lévő kiskorúak száma gyarapodott. Az állami gondozásból kikerülő fiatalok jogosultak az otthonteremtési támogatásra. Az otthonteremtési támogatás maximális összege, ha az állami gondozásban eltöltött idő 4 évnél rövidebb, akkor 1 339 500 Ft, 4-5 év esetében 1 624 500 Ft, ha 5 évnél hosszabb, akkor 1 909 500 Ft. A támogatást bármilyen lakhatási célra felhasználható, akár albérlet kifizetésére. Ez az összeg az elmúlt években nem emelkedett, tartós lakhatás kialakítására pedig kevés.

Első körben nincs szoros kapcsolat a hajléktalanná válás és az állami gondozásban történő elhagyás között. 2020-ban a válaszadók 4,3%-a (299 fő) mondta azt, hogy az állami gondozást követően vált hajléktalanná. azok akik egy éven belül váltak hajléktalanná (997 fő), közülük 30-an jelölték meg az állami gondozást a hajléktalanná válása okaként. Életkorukat tekintve a fiatal hajléktalanok többsége került az állami gondozásból utcára. A 20 évnél fiatalabb hajléktalanok körében minden harmadik a 20-30 év közöttiek esetében minden ötödik hajléktalan az állami gondozás után vált hajléktalanná.

Az iskolai végzettség esetében is jelentős különbséget mértek azok között a hajléktalan emberek között, akik állami gondozotti múlttal rendelkeznek. Az állami gondozásból közvetlenül hajléktalanná vált személyek 70%-a a 8 osztálynál nem jutott tovább, és közülük is minden ötödik ember még az elemi iskolát sem végezte el (Győri 2021).

A közvéleményben a mai napig a kolduló, kukázó emberekkel azonosítják a hajléktalanokat, azonban azt fontos kiemelni, hogy ez a hajléktalanságnak csupán az egyik formája. A kolduló vagy kukázó hajléktalan emberek többsége a kutatások alapján külterületen tölti az éjszakáit (Győri: 2019). Amennyiben egy járókelő meglát egy fedél nélkül élő embert, nem az a kérdés jut eszébe, hogy “Miért nincs hol laknia? hanem “Miért nem megy be egy szállóra?”- Kérdésben az érdeklődés mellett a hibáztatás is jelen van (Misetics, 2021). Hajléktalanok esetében megkülönböztetünk regisztrált és regisztrálatlan ügyfelet. Az első csoportba tartoznak azok, akik valamilyen ellátást vesznek igénybe, legyen ez akár nappali melegedő, éjjeli menedékhely, vagy bármilyen hajléktalan ellátó intézmény. Az utóbbi csoportba pedig akik nem akarnak vagy nem tudnak igénybe venni a társadalom által nyújtott szolgáltatást (Simek: 2020).

Kiút a hajléktalanságból

A Van Esély alapítvány 2000-ben jött létre a hajléktalanok támogatását megcélózva. Különböző programokon keresztül egyénre szabottan igyekeznek segítséget nyújtani a hajléktalan embereknek visszaintegrálódni a társadalomba. Nagy hangsúlyt fektetnek a különböző tőkefajták kölcsönhatására. A segítségnyújtásban a Bourdieu-i tőkeelméletet veszik alapul. Ez alapján 3 tőke típust különböztetnek meg. Ezek a gazdasági, kulturális, és társadalmi tőkék. Példaként említik, ha például egy hajléktalan embert támogatnak egy új szakma kitanulásban, vagyis nő a kulturális tőkéje, az pozitívan hathat a többi tőketípusra is. A képzés alatt lehetősége van kapcsolatokat kialakítani (kapcsolati tőke) és az új végzettséggel nagyobb esélye lesz elhelyezkedni a munkaerőpiacon, ami a gazdasági tőkéjét növeli, és vissza fog tudni integrálódni a társadalomba. Fontos azonban kiemelni, hogy a segítségnyújtásnak itt még nincs vége. Mivel az adott személy eddig hajléktalanként a túlélésre koncentrált, így a változás, még ha pozitív is, tragikus élmény lehet. Ekkor kell csak igazán a klienst támogatni, hogy ne essen vissza abba létbe, amiben akár évekig is élt (Breniter, 2017).

2. Módszertan

A dolgozatomhoz kvalitatív félig strukturált interjúkat végeztem 11 hajléktalan személlyel és 4 szakemberrel. Az interjúkat egy vármegyeszékhely két hajléktalan ellátó intézményében

készítettem. Az interjúalanyok jelentős részét a gyakorlati helyemen kerestem fel. Az interjúalanyok felkereséséhez az adott intézményekben dolgozó szakemberek segítségét kértem. Hajléktalanok esetében az interjúhoz feltétel volt, hogy hajléktalannak vallja magát, illetve legyen kapcsolatban valamilyen hajléktalanellátó intézménnyel, legyen az akár nappali melegedő, éjjeli menedékhely vagy utcai szociális szolgálat. Hajléktalanokkal készített interjúk elkészítésénél nehezítő tényező volt, hogy a hajléktalan emberek többsége nem szívesen nyílik meg egy számára idegen személynek. A hajléktalan interjúalanyok sok esetben rövid, egy-két szavas mondatokkal válaszolt egyes kérdések esetében. Az egyik interjúalanyom különösen zárkózott volt, és sok kérdésben nem volt hajlandó válaszolni. Szakemberek esetében 2 középszintű végzettségű szociális asszisztens végzettségű utcai szociális munkással végeztem, egy nővel és egy férfival, és két felsőfokú végzettségű szakemberrel. Egyikük egy nappali melegedő szakmai vezetője, másikuk egy nappali és éjjeli menedékhely intézményvezető. Mind a 4 szakember közel 20 éve dolgozik hajléktalan ellátásban. Szakemberek esetében olyan interjúalanyokat kerestem, akik valamilyen szociális végzettséggel rendelkeznek közép- vagy felsőfokon. A szakemberek esetében 7 dimenzióon keresztül vizsgáltam a szakmai életútjukat, és hogy milyen problémákat tapasztalnak a hajléktalan ellátás területén. A hajléktalanok esetében 10 dimenzióban vizsgáltam, hogyan váltak hajléktalanná, és hogyan kapcsolódnak az ellátórendszerhez.

2. tábla A kutatásban szereplő interjúalanyok jellemzői

Szakember interjúalanyok

	Iskolai végzettség	Beosztás	Tapasztalat
Interjúalany 1 Férfi	Szociálpedagógus	Nappali melegedő szakmai vezetője	20 év
Interjúalany 2 Nő	Ált. Szociális munkás Európai Unió tanulódiploma 2-od diploma	Éjjeli menedékhely Intézményvezető	27 év
Interjúalany 3 Férfi	Szociális asszisztens	(Kertségi) utcai szociális munkás	20 év
Interjúalany 4 Nő	Szociális asszisztens	(Lakótelepi) utcai szociális munkás	19 év

Hajléktalan interjúalanyok

	Nem	Kor	Iskolai végzettség	Születési hely	Mióta hajléktalan
Interjúalany 1	Nő	55	Szakma (esztergályos)	Berettyóújfalu	6 éve
Interjúalany 2	Nő	67	Szaktunika (varrónő)	Debrecen	24 éve
Interjúalany 3	Nő	35	8 általános, be nem fejezett szakma (varrónő)	Debrecen	12 éve
Interjúalany 4	Nő	68	4 osztály	Bököny	Több éve (nem tudta megmondani)
Interjúalany 5	Férfi	27	Be nem fejezett szakma (lakatos)	Budapest	12 éve
Interjúalany 6	Férfi	46	Szakma (vendéglátói)	Püspökladány	Intézményből való kikerülés után
Interjúalany 7	Férfi	62	GMK lakatos	Debrecen	7 éve
Interjúalany 8	Férfi	40	Érettségi+ szakma (autószerelő)	Budapest	15-16 éve
Interjúalany 9	Férfi	70	Mezőgazdasági gépszerelő	Debrecen	15 éve
Interjúalany 10	Férfi	54	Be nem fejezett szakma (hentes)	Debrecen	15 éve
Interjúalany 11	Férfi	30	8 osztály (be nem fejezett érettségi)	Debrecen	3-4 éve

4. Kutatási eredmények

1. Szakmai munka a szakemberek véleménye alapján

Mind a 4 szakember közel 20 éve dolgozik hajléktalanellátásban. Szakterület választás esetében két fő választ adtak. Az egyik, hogy mentálisan kevésbé terheli meg őket ez a célcsoport. A másik esetben nem tudatosan választották a hajléktalanságot mint célcsoportot. Az utcai szociális munkások feladat körébe tartozik azokkal a kliensekkel való kapcsolattartás, és hajléktalan emberek felkeresése akik nem szeretnék részt venni semmilyen intézményi szolgáltatásban. A krízis időszakban különösen nagy figyelmet szentelnek az utcán élőknek. Ebben az időszakban az utcai szociális szolgálatok egymás között felosztva tartanak délutáni ügyeletet amely délután 14 órától este 22 óráig tart. Ilyenkor a kívül tartózkodó ügyfeleknek visznek meleg teát és takarót a kihűlés elkerülése érdekében. A másik fő feladatuk az intézményekbe való bevonás. *“Hát van Krízis Időnk, az a legintenzívebb, ott minden nap*

egyébként is minden nap kimegyünk, de ott főleg. És van délutános ügyelet, meg hétvégi, szinte állandóan van kint valaki az utcán, vagy mi, vagy a társszervezet, és fokozott figyelemmel kísérjük az állapotukat, a helyüket, ahol tartózkodnak, csoportokat, egyéneket, egészségi állapotát, szükségletét, és akkor viszünk ételt, ki takarót, ruhát, kabátot, amit tudunk” (Interjúalany 4/N).

Egyéni problémák esetében az elhangzott válaszok között szerepel az elmagányosodás, szenvedélybetegség, jövedelem hiány, megromlott egészségügyi állapot, nem megfelelő szaktudás. *“Hát egyéni problémáknál, én amit leggyakrabban látok, az az elmagányosodás. Tehát sokan egyedül élnek, vagy nagyon beszűkültek a személyes kapcsolataik, azok is nagyon minimálisak, nem nagyon keresik a lehetőségeket a közösségekkel, nehezen veszik fel a kapcsolatot ezek az emberek, bizalmatlanok. Leginkább ezeket látom problémának”* (Interjúalany 3/F) Közösségi problémák esetében a nem megfelelő szocializáció, a csoportokon belüli hierarchia kialakulása és a kapcsolati háló hiányát emelték ki leginkább.

2. Kliensekkel való kapcsolat

A hajléktalanokkal való kapcsolatteremtés és bizalom kiépítése során nem minden esetben tapasztalnak bizalmatlanságot. *“Én azt gondolom, hogy ember számba kell nézni. Számomra ez soha nem okozott problémát, nem is okoz. Ők is ugyan olyan emberek, mint bármelyikünk, valami történt az életükbe, amiért ők ide kerültek. A bizalmukat meg kell előlegezni, nem lekezelni, hanem emberként kezelni őket. nyitottnak lenni, a tiszteletet megadni nekik, és amit adunk azt kapunk. Nekem nem volt ezzel kapcsolatban problémám. Vannak olyanok, akik nehezen nyílnak meg, vannak olyanok, akik abszolút nem akarnak, de tudatosan nem is akarnak, akkor azt is tiszteletben kell tartani, és tudják, hogy itt vagyunk, és ha kell a segítség, akkor pedig merjenek kérni. Tehát nekem nem volt amúgy kapcsolat létrehozásában velük nehézségem.”* (Interjúalany 2/N)

Nagyobb bizalmatlanságot inkább a mentális betegségben szenvedőknél tapasztalnak, vagy akiket valamilyen trauma ért. A női szakemberek esetében kíváncsi voltam, hogy a nemükből adódóan tapasztaltak-e valaha bármilyen megkülönböztetést a munkájuk során a hajléktalanok részéről. Mindkét szakember úgy nyilatkozott, hogy nagyon ritkán fordul elő, hogy kevésbé tisztelnék őket, mint férfi kollégáikat. *“Nőként általában nagy többsége 99%-a megadja a tiszteletet. Velem másabb kapcsolatban vannak itt jelenleg, mert ugye tudják, hogy én intézményvezető vagyok, de én soha sehol nem tapasztaltam, tehát voltam utcán is.”* (Interjúalany 2/N) Mind a 4 szakember a hajléktalanok elvárásait sok esetben túlzónak találja. *“Sok esetben nincsenek tisztában a képességeikkel és a lehetőségeikkel. túlzott elvárásaik vannak. Azt hiszik, hogy azonnal, mindent meg tudunk oldani. Azt hiszik, hogy ha kitalálnak*

valamilyen munkát akkor azonnal meg tudjuk nekik szerezni, nincsenek saját képességeikkel, illetve lehetőségeikkel tisztában” (Interjúalany 1/F).

A kliensek motivációját egyén függőnek határozták meg. A válaszok között szerepelt, hogy legtöbb esetben nagyobb motivációt tapasztalnak azoknál a hajléktalanoknál, akik frissen vesztették el a lakhatásukat. Minél tovább él fedél nélkül valaki, annál nehezebb vissza integrálni a társadalomba. Természetesen ebben az esetben sem lehetetlen, viszont jóval több energiabefektetést igényel a szakembertől és a klientsztől egyaránt. *“Ez mindig egyéniség függő. Én azt szoktam mondani, ha valaki hajléktalanná válik, a hajléktalanságába kerülésétől minél hamarabb találjunk az ő kivezetésére valami utat. Fél év, vagy egy évig ha már valaki itt van, akkor is meglehet a kivezetés, de sokkal nehezebb. Tehát ők bele tudnak szokni ebbe a semmit tevésbe, kiszolgáltatott létbe” (Interjúalany 2/N).*

3. Intézményi együttműködés

A hajléktalanellátó intézmények városon belül együttműködnek az ügyfél érdekében. *“Mi a munkánk során nagyon sok intézménnyel együttműködünk. Ez mindig az adott ügyfélnek a szükségletéhez igazodik” (Interjúalany 3/F).* Az intézmények a megoldásokat a kliens problémáihoz mérten igyekeznek megoldani, és a megfelelő szervezettel összefogva végezni hatékony munkát. A család-és Gyermekjóléti központtal kevésbé hangsúlyos a közös munka. *“A családsegítővel, mondjuk az nem olyan mély kapcsolat, de ők szoktak jelezni, hogy ha olyan életkörülmények közt találnak saját területükön lakost, aki szerintük akár majdnem, hogy hajléktalan. És akkor ilyen volt több ilyen ügyfelünk, vagy van is még, amit így látogatunk, ez közös ügyfél” (Interjúalany 4/N).* A szociális intézmények mellett a hatóságokkal és az egészségügyi dolgozókkal szintén a hatékony együttműködésre törekednek. A közös munkát a kliens érdekében többnyire pozitívnak élik meg. Az egyik szakember megemlítette, hogy előfordul olyan eset, hogy a kliens könyörgött azért, hogy ne hívjon ki mentőt korábbi rossz tapasztalatokra hivatkozva.

4. Ellátási rendszer

A hajléktalan ellátással kapcsolatban mind a 4 szakember kiemelte, hogy az alapvető fizikai létszükséglet kielégítésére elegendő. Országos problémaként fogalmazták meg az ellátás főváros központúságát, a túlzott célkitűzéseket *“Egy kicsit bosszantónak szokott tűnni, főleg a krízis időszakban amikor a híradásokban, és a médiában a 70%-os kihasználtságot hirdetik és mondják, sőt én már hallottam 30%-osról is. “Vidék és Kelet-Magyarország nagyon szegényes az ellátás területén, tehát úgy gondolom, hogy itt vannak a legszegényebb települések, itt kellene a legjobban összpontosítani.”(Interjúalany 2/N),* illetve az alacsony férőhely számot, főleg a krízis időszakban.

Az ellátórendszer javítása érdekében a szakemberek a következő változtatásokat javasolták: A kisebb településről származó hajléktalanokat az adott településen gondozásba venni és nem bejuttatni a nagyobb városokba, az időskorú hajléktalanoknak idősök otthonába való bekerülésének támogatása, hajléktalanok otthonának létrehozása, a rehabilitációs intézmények megerősítését, és az életmentő szolgáltatások fejlesztését. *“A jelenlegi hajléktalan ellátásnak túlzott célkitűzései vannak, illetve a társadalom felől túlzott elvárások vannak. A hajléktalan ellátásnak alapvetően elsősorban az élet védelmét kell, hogy szolgálja, ennek tökéletesen megfelel. A társadalom felől viszont van egy olyan elvárás, hogy minden problémáját megoldja a hajléktalanoknak, ami persze nem lehetséges. Ez azért nem lehetséges, mert mindenki azt képzei, hogy minden hajléktalan majd el fog menni dolgozni, habár ez az elmúlt évek tapasztalatai alapján kijelenthető, hogy a hajléktalanok 10-20%-val nem lehet kezdeni semmit. Nincs motivációja, nincs akarata, nem is akar semmit se csinálni.”* (Interjúalany 1/F)

Az éjjeli menedékhely intézményvezető asszonyától megkérdeztem, hogy tapasztalt-e negatív diszkriminációt a munkaerőpiacon való elhelyezkedés során az ellátottakkal szemben. A válaszában elmondta, hogy az ügyfelek értelemszerűen titkolja, hogy éjjeli menedékhelyen él. Az ellátottaknak korábban egy régebb óta működő intézményt tudtak levelezési címként megjelölni, az intézmény, ahol maga az interjú is zajlott később nyitotta meg kapuit, ezért a munkáltatók körében kevésbé elterjedt. A kliensek ritkán számolnak be ilyen tapasztalatról. *“Az ügyfelek döntő többsége titkolja azt, hogy hajléktalan, és én azt gondolom, hogy joggal titkolják. ...Van olyan munkaadó aki örömmel segít rajtuk, egyfajta, csúnya szó de sajnálatot érez feléjük, mindenben segít, bár én azt gondolom, hogy a túl segítség tud annyira ártani mint a nem segítség. Sajnos vannak olyanok is akik azt gondolják, hogy hajléktalanok, direktbe keresek olyanokat, ez általában a tanya világra szokott jellemző lenni, állatok ez az amaz. Kap koszt kvázi, de egy fillért se kap. Ütjük, verjük, akármi, úgy kellett megszökniük. Kihasznlják maximálisan a 24 órából 36-ot dolgozniuk kell minimális ellátásért. Tehát van ilyen is, olyan is.”* (Interjúalany 2/N).

A hajléktalanellátás jövőjét a szakemberek bizonytalanak tartják. A megkérdezett interjúalanyok kiemelték, hogy amíg az állam nem szán több forrást a hajléktalan és más szociális szolgáltatásokra, addig érdemi javulás nem érhető el. *“Maga a szociális terület hatalmas bajban van jelenleg Magyarországon én azt gondolom.”* (Intézményvezető nő)

5. Közvélekedés és előítéletek

Az interjúalanyok a társadalommal kapcsolatban pozitív és negatív hozzáállást egyaránt tapasztalnak. *“Ugye valaki nagyon sajnálja őket, nagyon toleráns velük szemben, nagyon szeretné, hogy az ő helyzetük megváltozzon. Valaki nagyon elítéli az ő személyiségüket, az ő*

életvitelüket, tehát nagyon negatívan viszonyul hozzájuk.” (Interjúalany 3/F) A válaszok között szerepelt, hogy a negatív előítélet nem minden esetben ok nélküli. Ezzel kapcsolatban kaptam olyan választ, hogy régebben jobban elítélték a hajléktalanokat, mára ez valamelyest csökkent. Pozitív hozzáállással, empátiával kevesebbet találkoznak.

6. Jogsabályok és rendőri intézkedés

A hatóságokkal a hajléktalan ellátásban dolgozó személyek igyekeznek jó kapcsolatot ápolni. A rendőrség részéről jellemzően pozitív tapasztalatokról számoltak be. Jogtalan intézkedést inkább a közterület felügyelőktől tapasztaltak. *“Nagyon, de nagyon sok esetben büntetnek meg jogtalanul ügyfeleket, méghozzá úgy, hogy ott sincs az adott területen. Tehát ők már tudják az ügyfeleknek a nevét, címét, és mindenfajta adatait, és nem 1-szer- 2-szer találkoztunk olyan esettel, hogy megírták a jegyzőkönyvnek nevezzük valamit úgy, hogy az adott ügyfél betegen feküdt bent az intézményünkben, tehát tudtuk, hogy kint se volt.”* (Interjúalany 2/N) A krízis időszakban a rendőrök ugyanúgy látogatják a kültéren élő hajléktalanokat és meleg teát osztanak. A vizsgált városban életvitelszerű közterületi eljárást ritkán indítottak. A megkérdezett szakemberek tapasztalatai alapján a 3. figyelmeztetés után nem háborgatják tovább a közterületen tartózkodó hajléktalan embert. A rendőri intézkedéssel kapcsolatban kaptam olyan választ is, hogy az erdőben vagy külterületen élő hajléktalanokkal elnézőbbek a hatóságok, mint a lakótelepen élő hajléktalanokkal. *“Amit én látok kertségekben, ott inkább pozitív, mert nem háborgatják őket, tehát megvolt ez a szabálysértési feljelentés, és háromnál van, azt hiszem, az irtum-burgum, és akkor kettőnél megállnak, tehát nem háborgatják őket, akik olyan helyen vannak, hogy nincsenek útban senkinek, és akinek sátor van, meg régóta ott van, őket ismerik, kijárnak hozzájuk, télen teát visznek, illetve felügyelik”* (Interjúalany 4/N). Rendőri végzálással a szakemberek ritkán találkoznak. Itt hangsúlyozták, hogy a hajléktalanok néha megosztanak ilyen történeteket velük, viszont mivel nem voltak ott, így nem tudják alátámasztani az esetek valós megtörténését.

7. Jövő és lezárás

A jövőt illetően a szakemberek bizonytalanok, hogy hogyan fog alakulni az ellátás. Összességében megállapították, hogy az alapellátás szintjén megfelelően működik az ellátás. *“Az alapellátást a hajléktalanok megkapják, melegedőkbe a pihenés lehetőségét, a tisztálkodást, mosási lehetőséget, tehát az alap dolgokat megkapják, szerintem így teljesen elég is.”* (Interjúalany 1/F) Másrészről a válaszok közt szerepelt az is, hogy az éjjeli melegedők és az átmeneti otthonok férőhelyek bővítését elengedhetetlennek tartják. Ezzel kapcsolatban kettős érzetük van a szakembereknek. Egyrészt a hajléktalanok számának növekedése miatt

fontosnak tartják a férőhelyek növelését, másrészt viszont a szakemberek fő célja az ellátórendszerből való kikerülés támogatása, nem pedig a bevonása.

A hajléktalanok integrációját, illetve a helyzetük megismertetése érdekében az iskolákban beszélnek a hajléktalanságról. Ezt a szakemberek egy jó programnak tartják, amit érdemes fejleszteni. Korábbi Európai Unió pályázatok révén az intézményeknek több lehetőségük volt egy hajléktalan embert vissza integrálni a társadalomba. Az Unió pályázatok hiánya óta ezeknek a programoknak a megvalósítása anyagi okok hiányában vissza szorult. A szakemberek elmondásai alapján, nagyobb hangsúlyt kellene helyezni a prevencióra. Amikor egy kliensnél már kezdenek kialakulni olyan szokások amelyek később az otthona elvesztéséhez vezet és időben megfelelő segítséget kapna, akkor nagyobb mértékben vissza lehetne szorítani a hajléktalanságot.

Hajléktalan interjúk

1. Gyermekkor

A 11 interjúalanyból 4-en nevelkedtek állami gondozásban, közülük ketten nevelőszülőknél. 4-ből 3-an negatív tapasztalatokat szereztek a gyermekvédelmi ellátásban. Az egyik válaszadó bevallása szerint 10 éves kora óta kábítószerfüggő. 8 hónapos korában fogadták örökbe, 10 éves korában került vissza állami gondozásba, 16 éves korában súlyos testi sértés miatt bekerült javítóintézetbe. Volt olyan válaszadó aki arról számolt be, hogy a nevelőszülei gyakran bántalmazták a testvérével együtt, rossz körülmények között nőtt fel (például egy ágyban kellett aludnia a bátyjával). A gyámhatóságnak jelezte ugyan a problémát, azonban nem vizsgálták ki megfelelően az ügyét. *“Egyszer jeleztem is, hogy hát nézzék meg a testemet. Tele vagyok kék-zöld foltokkal, mert úgy megverték akkor is, testvéremet is. De mondtam nekik, hogy ne mondják már nekik, hogy ne mondják már meg ha lehetséges, hogy én szóltam nekik, mert akkor megint kikaptam volna. Kijöttek megkérdezték a szomszédokat. A szomszédok azt mondták, hogy nem látják, hogy bántalmaznak bennünket. Hát persze mondtam, hogy nem is az udvaron fognak bántani bennünket, hanem bent, ott meg ugye nem látja senki.”* (Interjúalany 1 N/55) A többi interjúalany saját családjában nőtt fel, többségüknek még gyerekkorában elváltak a szülei. Az interjúalanyok egy részének van (vagy volt) testvére. Azok akiket a saját családjuk nevelt, kevésbé számoltak be traumatikus élményről, jobban meg voltak elégedve a gyerek korukkal. Közülük gyerekkori nehézségként szülő alkoholizmusát, illetve családon belüli erőszakot említettek ketten. *“Édesapám az gyakran vert, ha sejtett valamilyen huncutságot, de az idősebb bátyáim mindig kiálltak értem”* (Interjúalany 2 N/67). Az idősebb interjúalanyokra jobban jellemző volt, hogy több testvérrel éltek együtt, mint a fiatalabb válaszadókra. A vér szerinti

szülők iskolai végzettsége javarészt szakmunkás volt. Az interjúalanyok közül kisebb részben számoltak be gyerekkori szegénységről.

2. Tanulmányok

Ahogy a fenti táblázatban is látható a megkérdezett interjúalanyok alacsony iskolai végzettséggel rendelkeznek. Iskolába a megkérdezettek nagy része szeretett járni. Többen nem fejezték be tanulmányaikat. A korai iskolaelhagyás okaként többféle okot is felsoroltak. A válaszok között szerepelt a munkába állás, közvetlen családtag elvesztésének a traumája, és beteg szülő ápolása. *“Anyukám nem bírta, azt kihúzott engemet”* (Interjúalany 4 N/68). Szakmát többségben az alapján választottak ami érdekelte őket, vagy amit szüleiktől láttak. *“Mert én megmondom őszintén, hogy én azért választottam mert ez tetszett és még gyerekkoromban kisebb voltam akkor ott a bácsikák elvittek traktorozni beültettek szántottak minden aztán megtetszett”* Az interjúalanyok mindegyike közepes tanuló volt átlagosan. A jövőre tekintve rövid távon a munkaerőpiacon való elhelyezkedést és család alapítást emelték ki, hosszútávú terveket kevésbé tudtak felsorolni.

3. Munkaerőpiaci blokk

Az iskola után a megkérdezettek a munkaerőpiacon helyezkedtek el. *“Elkezdttem dolgozni és, sajnos ebből a mókus kerékvágásból nem tudok kijönni”* (Interjúalany 11). Ketten bűncselekmények elkövetése miatt évekig börtönben voltak. A leggyakoribb munkának a saját szakmán belüli elhelyezést (ha megvolt a végzettsége), a vendéglátást, gyárakat, takarítást, és különböző alkalmi munkákat emlegették. Ketten dolgoztak külföldön is. *“Hollandiában, Olaszországban, húsüzemben dolgoztam, csontozó üzemben pontosabban csontoztam. Németországba, építőiparba, Magyarországon építőiparban is, és, mezőgazdasági munka is. Volt, hogy belefolytam ebbe a hivatalosba, lakatoskodni, de nem éreztem azt, hogy abból én jól kijönnék, havi 200 ezer forintért. Ráadásul a (...) Kft.-nek ...-(város neve), aki annyira nagy vállalkozó, hogy az év vállalkozója lett x évvel ezelőt, nem tudom. De annyit nem tud, hogy a munkásoknak felemelje a bérét, dolgozik nála vagy 20 ember nagy üzembe és ennyi. A 150 főből, az ilyenekből, ennyi.”* (Interjúalany 5 F/27).

Az idősebb korosztály, akik még a rendszerváltás előtti időszakban dolgoztak többségük megvoltak elégedve az akkori fizetésükkel és munkahelyeikkel. A megkérdezettek közül ketten dolgoztak külföldön is. A fiatalabb interjúalanyok sokszor hangsúlyozták, hogy a munkabérük alacsony volt.

4. Család és barátok

Az interjúalanyok többségének megszakadt a kapcsolata a családjukkal. Csak egy ember válaszolta azt, hogy a családjával mai napig szoros a kapcsolata. A kapcsolat megromlásának

fő okai a különböző nézeteltérések, a családon belüli erőszak (nevelőszülővel vagy élettárral). *“Bátyám is, nővérem maradt, régen nem tartom a kapcsolatot, hugom az Pesten van, most sajnos vak. Öcsémekkel se tartom a kapcsolatot, úgyhogy senkivel.”* (Interjúalany 10 F/55) Felnőtt korukban albérletekben helyezkedtek el többségében, illetve volt aki azt válaszolta, hogy az édesanyjával élt, aki ápolásra szorult. A megkérdezettek közül 5 embernek van vér szerinti gyermeke, illetve kettőnek nevelt gyermeke. A gyermekeikkel javarészt ritkán tartják a kapcsolatot. A kiskorú gyermekeket nagyszülő neveli, vagy állami gondozásban vannak.

5. Hajléktalanná válás története

A hajléktalanná válás leggyakrabban említett okai a családi kapcsolatok megromlása, alacsony jövedelem, intézményből való kikerülés, albérlet elvesztése, gyermek kiemelése, és tartós betegség. *“Hát, úgy, hogy elvették a gyermekeket, utána lettem hajléktalan. (kezdt elkomorodni ennél a témánál) Nem akartam, hogy anyuék kerülgessenek.”* (Interjúalany 3 N/35). Jelenlegi jövedelemforrásaik alkalmi munka, (rokkantsági) nyugdíj, segélyek, és palack gyűjtés. Koldulást mint jövedelem forrást ketten adtak válasznak. Az interjúalanyok közül 3-an éjjeli menedékhelyen, ketten erdőben sátorban, ketten közterületen, egy személy bérelt, rossz állapotú lakókocsiban, egy interjúalany tanyán él, ketten pedig szívésségi lakók.

A hajléktalan létet nehezen élték meg. *“Reggelre a ... téren a szobor az emberhez képest semmi, olyan merevedésbe állt az ember, hogy feküdt ilyen fél ülve fekve. Megfagyott. Így kezdtem az utcát.”* (Interjúalany 5 27/F) Az interjúalanyok többsége ha csak átmeneti időre is, de töltötte az éjszakát utcán. Hajléktalan sorstársakkal kevésbé alakult ki szorosabb baráti kapcsolat. Azok esetében beszélhetünk szorosabb kapcsolatról akik párkapcsolatban élnek. A hajléktalanként töltött évek alatt többen elvesztették az élettársukat. A mindennapjaikban általánosan nincs egy kialakított rutin. A mindennapi rutinuk esetében 2 fő csoportot figyeltem meg. Az első csoportba azok tartoznak, akik ritkán hagyják el azt a területet ahol élnek. A második csoport, a csavargók, akik a mindennapokban koldulnak, palackot gyűjtenek vagy keresik a lehetőségeket.

Az ünnepeket a válaszadók többsége nem tartja. Számukra ugyanolyan nap, mint a többi. Legtöbb esetben negatív emlékeket társítanak az ünnepekhez, ezért ilyenkor tudatosan kerülnek a nagyobb ember csoportokat. Az egyik erdőben élő interjúalany szokott karácsonykor karácsonyfát állítani, ezzel teremtve némi ünnepi hangulatot. A hajléktalan ellátásban dolgozó szakemberek ünnepek alkalmával (például karácsony) adományokkal, és adomány csomagokkal igyekeznek segíteni a hozzájuk forduló klienskörükön.

A legtöbben már próbáltak kitörni a hajléktalan létből. Itt a legtöbbet felmerülő nehézségként az anyagi részét említették a legtöbben. A fiatalabb hajléktalan válaszadók az államot és a

munkáltatókat hibáztatják az alacsony munkabérek miatt. Azok akik régebb óta élnek fedél nélkülként már szinte teljesen elvesztették a reményt és a motivációjukat egy jobb életre. Hozzá szoktak a helyzetükhöz, és a hajléktalan életformához.

Az Ön szerint mire van szüksége azoknak akik az utcán élnek kérdésre a legtöbben először a munkahelyet mondták. Több interjúalanyunk is az volt az első mondata, hogy szeretne dolgozni. Ezen kívül még mondták a takarót, meleg teát, ételt, és a hajléktalanszállók bővítését. *Hát ide kéne nekem most ágyneműk, meg ellopták a ruháimat is. "Itt vagyok ruha nélkül, semmi nélkül (itt elsírta magát) nem tudok elmenni sehova. ... Meg vizem sincsen"* (interjúalany 4 68/N)

6. Intézményi szolgáltatások

A hajléktalanellátó intézményeket ismerősi ajánlás útján keresték fel, és vették igénybe a szolgáltatásokat. A nappali melegedőt a közterületen élő hajléktalanok, a tanyán élők, és a szívességi lakók kevésbé veszik igénybe. Akik gyakrabban igénybe veszik azok általánosan hetente többször szoktak tartózkodni a nappali melegedőbe. Akik rendszeresen használják a nappali melegedőt azt emelték ki előnynek, hogy kapnak nap egyszeri reggelit télen meleg teát nyáron limonádét. Van lehetőségük a ruháikat kimosni, zuhanyozni, telefont tölteni illetve ingyenesen elérhető WIFI hálózat áll rendelkezésre. Az intézményben lehetőségük van a pihenésre is nyitvatartási időben, emellett a nappali melegedő szakembereivel jó kapcsolatot ápolnak. *"Hát, normálisan le lehet zuhanyozni, nem úgy, hogy egy nagy babakádba és akkor csapatom magamra a vizet, hanem normális fürdőszobában fel van szerelve. Akkor amikor lejövök kapok reggelit, ami úgy két szelet kenyér, egy kis parizer, vagy májkrém, vagy joghurt. Tehát ez is segíti az embert, hogy tudjon a továbbiakban is enni. Meg, ugyebár van internet elérhetőség. Így ennyi."* (Interjúalany 11 F/30) A válaszadók mindegyike használja a népkonyhát. Az ott kapott ételt a nappali melegedőben van lehetőségük felmelegíttetni, amennyiben később szeretnék megenni. A nappali melegedő mellett a hajléktalan emberek egy része igénybe vesz lelki segítő szolgálatot a hajléktalanellátó intézmények mellett.

Az éjjeli melegedőben a rászorulóknak több ágyas szobákban alszanak. Naponta kétszer reggel és este egy-egy órára el kell hagyniuk az intézményt, amíg a takarítás folyik. A közterületen élő hajléktalanok közül volt, aki igénybe vette az éjjeli melegedőt, azonban később mégis úgy döntött, hogy inkább máshol tölti az éjszakáit.

Azoknak akik nem szeretnék semmilyen intézményi szolgáltatást igénybe venni, velük az utcai szociális munkások foglalkoznak. Az utcai szociális munkások hetente többször is felkeresik a közterületen élő hajléktalan személyeket, és az ő területükön igyekeznek kielégíteni az életben maradáshoz alapvető szükségleteiket. Gyakran visznek különböző adományokat az

ügyfeleiknek, illetve ügyintézésben is segítik őket. Ilyenkor a szakemberek váltanak egy pár szót a klienssel, érdeklődnek a hogylétéről.

A hajléktalanok többsége nem érzi magát üldözöttnek a társadalomban. Volt aki azt válaszolta, hogy részben igen és részben nem, és kevesen állították azt, hogy üldözöttnek érzi magát a társadalomban a helyzete miatt.

7. Társadalom reakciója

Az emberektől pozitív és negatív megítélést egyaránt tapasztaltak a megkérdezett hajléktalan személyek. *“Van aki rosszul, de van aki jól. Páromnak felvált a cipője, és ott a ... utcán két pár cipőt kapott. Oda hívta egy ember a lakásához, bérházhoz, és akkor adott neki két cipőt”* (Interjúalany 3 N/35). A válaszadók többsége tapasztalt már atrocitást a járókelők részéről. Néhányan úgy vélekedtek, hogy manapság kevesebb bántást kapnak az emberek részéről, viszont volt olyan válaszadó is, akinek véleménye szerint régebben többet segítettek az emberek mint most. Adományokat jellemzően az ellátó szervezettől szoktak kapni, civil emberektől kevésbé.

8. Közterületfelügyelőkkel való kapcsolat

A válaszadó hajléktalanok egy részét már igazoltatták és küldték már el őket az adott tartózkodási helyéről a közterület felügyelők és/vagy rendőrök. A válaszok alapján az éjjeli melegedőben és az erdőben vagy közterületen élő hajléktalanokat gyakran igazoltatják. *“Igazzoltatás. Minden nap mondjuk. Leigazzoltatnak, azt mennek tovább, nem történik semmi”* (Interjúalany 10 F/54) A hatósági intézkedéseket többnyire rosszul élik meg. A válaszadók többsége fél a rendőröktől, ha tehetik kerülik őket. *“Változó ez is tulajdonképpen, mert kapsz csekket az utcán, és nem önmagától a rendőrtől félsz, hanem attól, hogy ez a büntetésed utolér, és, hogy mikor visznek el. Mert nem tudod magad ellenőrizni”* (Interjúalany 5 F/27). A női hajléktalanok kevésbé számoltak be konfliktusokról rendőrökkel kapcsolatban. A 4 női hajléktalan emberből egy számolt be nézeteltérésekről a rendőrökkel szemben. Szabálysértési eljárás alá a megkérdezett hajléktalanok közül keveset vontak. Általában lopásért, csendháborításért. Hatóság elleni erőszakról és rendszeres konfliktusról a hatósággal egy interjúalany mesélt részletesebben.

9. Rendőri intézkedések

A közterületen életvitelszerű tartózkodás tiltásával a megkérdezett hajléktalanok többsége nem ért egyet. *“Nem tartom igazságosnak, mert ugye ha tiszta a hajléktalan, akkor minden további nélkül maradjon csak a közterületeken. De, hogy ha észre veszik, hogy kicsit szennyezettebb a ruhája, vagy bármi akkor küldjék be valahova fürdeni.”* (Interjúalany 2 N/67). Egy valaki értett egyet a jogszabállyal azzal érvelve, hogy van lehetőség igénybe venni éjjeli melegedőt vagy

hajléktalanszállót (Interjúalany 1 N/55). A rendőrökkel szemben pozitív és negatív tapasztalatokról egyaránt számoltak be. Pozitív intézkedésre példának a krízis időszakban tea osztást említették. Negatív tapasztalatként éltek meg, amikor a rendőrök erőszakosan léptek fel ellenük. Az egyik női hajléktalan elmesélte, hogy pár évvel ezelőtt kihívták rá és egy barátjára a rendőröket csendháborítás miatt, és az egyik rendőr a hátába taposott, és úgy bilincselte le, majd vezette el. Rendőri intézkedés gyakori helyszíneiként említették a vasútállomást, távolsági buszvégállomást, a főteret, szórakozóhelyek, parkok és a lakóparkokat. A válaszadók azt üzenik a rendőröknek, hogy legyenek megértőbbek a hajléktalanokkal szemben.

10. Jövő és lezárás

A megkérdezett személyek a jövőjüket bizonytalannak látják. A fiatalabb válaszadók egy része szeretne elhelyezkedni a munkaerőpiacon és vissza integrálódni a társadalomba. Az egyik nyugdíjas hajléktalan szeretné békében leélni az életét a családjával. A hajléktalanok helyzetének javítása érdekében az éjjeli menedékhelyek bővítésében, és a lakhatásban való támogatásban látják az interjúalanyok.

5. Konklúzió

A megkérdezett szakemberek régóta dolgoznak hajléktalanellátásban. Az évek alatt rengeteg tapasztalatot gyűjtöttek a hajléktalanokkal és az ellátással kapcsolatban. Az interjúalanyok közel ugyanazokat a problémákat határozták meg. A hajléktalanellátás az alapellátás szintjén megfelelően működik, az életben maradás feltételeit biztosítani tudják. Kelet-Magyarországon Különösen az éjjeli menedékhelyek és az átmeneti szállók súlyos helyhiánnyal küzdenek. Az ellátás bővítése esetén azonban kettős érzetük van. Egyrészt a növekvő számú hajléktalanok miatt szükségesnek, sőt a jövőben elengedhetetlennek látják a férőhelyek bővítését. Másfelől azonban nem szeretnék bevonzani még több embert. Hosszú távon szeretnék a hajléktalan embereket vissza integrálni a társadalomba, hogy meg tudjanak állni a saját lábukon. További problémaként fogalmazták meg, hogy az intézményi szolgáltatást olyanok számára is biztosítják, akiknek egy másfajta intézményben hatékonyabb segítséget tudnának elérni. Ilyenek a pszichiátriai és mentális betegek, a fogyatékkal élők és az idős hajléktalanok.

Az ügyfelek motivációit egyénfüggőnek látják. Tapasztalataik alapján aki kevesebb ideje vesztette el a lakhatását, azt nagyobb eséllyel tudják visszaintegrálni a társadalomba. Ezt a szakemberek és a hajléktalanok interjúi egyaránt alá támasztják. Az idő előrehaladtával a motivációjuk egyre jobban csökken. A hajléktalanokkal a bizalmat könnyen ki tudják alakítani. Az ellátásban dolgozó szakemberek az ügyfél érdekében a társszervezetekkel, a hatóságokkal, egészségügyi dolgozókkal, és a szociális szféra valamennyi területével igyekeznek jó kapcsolatot ápolni, és segíteni a hozzájuk forduló rászorulókon.

A hatóságok részéről a hajléktalanokkal szemben többnyire pozitív tapasztalatokkal rendelkeznek. Jogtalan büntetést inkább a közterület felügyelők esetében találtak. A rendőrök a vizsgált területen nagy hangsúlyt fektetnek a hajléktalanságra. Különösen a krízis időszakban az utcai szociális munkások mellett ők is felkeresik a közterületen, erdőben élő hajléktalan embereket és meleg teával segítenek átvészelni a hideg téli időszakot.

A hajléktalanellátás jövőjét bizonytalannak látják. Korábban Uniós pályázatok keretén belül több hajléktalan embert sikerült vissza integrálni a társadalomba. Pályázati források hiányában sokkal nehezebben tudnak hosszútávú segítséget nyújtani a hajléktalanok számára.

A hajléktalanokkal készített interjúk során a hajléktalanná válás okaiban a legnagyobb szerepet a családi kapcsolatok megromlása okozta. A rokoni és családi kapcsolati rendszerük súlyosan legyengült. A családtagjaikkal kevesen tartják a kapcsolatot. Sorstársaik körében nem alakult ki mély kapcsolat. Az állami gondozásban felnőtt hajléktalanoknak egy kivételével nagyon rossz tapasztalatokból számolt be. Az állami gondozásból való kikerülést mint okot ketten mondták. Azok akik nem az állami gondozásban nőttek fel többségében jól élték meg a gyermekkorukat. Nehézségekről kevésbé tudtak beszámolni. Csupán ketten említették a fizikai bántalmazást édesapa részéről és szülő szenvedélybetegségét. Többségében csonka családban nőttek fel, szüleik még kisgyermek korukban elváltak.

Az interjúalanyokat a válaszaik alapján két típusra tudom bontani. Az első csoport akik általában egy helyen töltik a mindennapokat. Ritkán hagyják el azt a helyet ahol élnek. Esetükben a közterületen élők legtöbbször az életterületükön vannak. Az éjjeli melegedőben élők távozáskor a nappali melegedőbe mennek át, és a két intézményben töltik a hétköznapi napokat. A másik csoport a csavargók, örökmozgók. Az ebbe a típusba tartozók folyamatosan keresik a lehetőségeket, gyakran járják a város(okat) és ritkán tartózkodnak hosszabb ideig egy helyen. Az intézményi szolgáltatásokkal és az ellátásban dolgozó szakemberek munkájával meg vannak elégedve, és jó kapcsolatot ápolnak velük. Általánosságban jól ismerik a számukra elérhető intézményi szolgáltatásokat. A nappali melegedőben és éjjeli melegedőben napi egyszeri étkezésre jogosultak. Legtöbbször itt tudják kimosni a ruházatukat, illetve fürdésre is van lehetőségük amit a válaszadók többsége igénybe is vesz. Az intézménytől főleg ünnepek alkalmával szoktak ajándék csomagot kapni amelynek tartalma általában tartós élelmiszer.

A hajléktalan válaszadók többsége tapasztalt már sértést, atrocitást más emberektől. Pozitív tapasztalatokról szintén tudtak beszámolni. Összességében régebben több megbélyegzéssel találkoztak mint most.

A rendőröktől elmondásuk alapján sok esetben félnek. A válaszadók egy része úgy nyilatkozott, hogy gyakran szokták igazoltatni akár közterületen, akár az éjjeli menedékhelyről kilépve. A

válaszok alapján azt a következtetést lehet levonni, amennyiben nem adnak rá okot, nem háborgatják őket.

Jövőbeli terveket sokan nem tudtak megfogalmazni. Legtöbben szeretnék vissza integrálódni a társadalomba, elhelyezkedni a munkaerőpiacon, azonban az ehhez szükséges lépéseket nem tudják megtenni. A fiatalabb válaszadókra jellemző volt az állam hibáztatása.

Felhasznált irodalom:

Breitner Péter (1999): A hajléktalanná válás lépcsőfokai [refomix.hu
http://www.refomix.hu/cikkek/lepcso.pdf](http://www.refomix.hu/cikkek/lepcso.pdf)

Breitner Péter- Rész Levente (2017): „Azóta kedvesebb vagyok az emberekhez” A szociális esetmunka és a közösségi adománygyűjtés összekapcsolása a Van Esély Alapítvány gyakorlatában. Esély. 2017/3 73-101

Csoba Judit Szőőr-Fülöp Luca (2022): A jóléti állam kirekesztő mechanizmusai - A hajléktalanság Foucault hatalomelméletének tükrében. in.: Esély 2022/2 3-21

Dávid Beáta - Albert Fruzsina: Hajléktalanság az emberi kapcsolatok szemszögéből: szakirodalmi áttekintés. Szociológiai Szemle, 1998. 4. sz. 119-139. o.

Dés Fanni Pósfai Zsuzsanna (2021): Nők és lakhatás nők speciális szükségleteire válaszoló lakhatási megoldások. Budapest Periféria kiadó

Február Harmadika Munkacsoport (2023): Jelentés a hajléktalan emberek 2023. február 3-i országos kérdőíves adatfelvételéről file:///C:/Users/Student/Downloads/f3-gyorsjelentes_2023.pdf ul.: 2023.03.19

Február Harmadika Munkacsoport (2024): Jelentés a hajléktalan emberek 2024. február 3-i országos kérdőíves adatfelvételéről http://www.menhely.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=32&Itemid=37 U.L.: 2024.12.01.

Fehér Boróka- Kovács Ivetta (2018): Különbségek és hasonlóságok. Hajléktalan helyzetű nők és férfiak összehasonlító vizsgálata a 2016. február 3-ai adatfelvétel alapján. In.: Esély 2018/6 75-106

Fehér Boróka-Lengyel Bea (2023) Hajléktalanság családok több generációjában in.: Esély

Fehér Boróka-Somogyi Eszter-Teller Nóra (2008): Támogatott lakhatási programok kiterjesztésének és más lakástámogatásokkal való összehangolásának lehetőségei. In: Foglak, Összefogás Közalapítvány, Budapest

Ferge Zsuzsa (2001): A magyarországi szegénységről 17-26. In: *Info-társadalomtudomány* 15 (2001): 17-26.

Ferge Zsuzsa Struktúra és szegénység (2006) In: Kovács Imre (szerk.) Társadalmi metszetek érdekek és hatalmi viszonyok, invidualizáció . Napvilág Kiadó. 479-500

Gyöngyösi Katalin Balog Gyula Erőhegyi Márta (2022) Részvételi kutatás szociális kérdésekről: gyakorlati tapasztalatok a hajléktalanság területéről. In: *Metszetek* 2022

Győri Péter (2019) A hajléktalanvilág peremén. in: Esély 2019/2 54-88

Győri Péter (2021) „Így kallódunk el szépen egymás után” Állami gondozottak voltak, ma hajléktalanok. In Esély 2021/1 92-111

Győri Péter (2020): Idősorok a hazai hajléktalanságról. MTAK 332-357

Kántor Árpád Dull Andrea (2018): A hajléktalanság láthatatlan arca: A lelki otthon és a lelki otthontalanság. Magyar Pszichológiai Szemle 643-667

Lengyel Lea (2022): „Van bennem női hiúság, hiszen nőből vagyok mégis”. Hajléktalan nők önképe In.: *Fogyatékoság és társadalom* 1 12-20

Misetics Bálint (2010): Otthontalan, csupa–csősz világ. Replika 2. szám 29-44

Misetics Bálint (2018) Sosem volt elég: Lakásfenntartási támogatás 2015 előtt. in.: Esély 2018/6

Misetics Bálint (2019): Kevesebbet, kevesebbeknek: a lakásfenntartás önkormányzati szintű támogatása 2015 után

Misetics Bálint (2021): A tüneti kezelés intézményes állandósítása: hajléktalanság és hajléktalanellátás Magyarországon in.: Hegyesi Gábor- Talygás Katalin A szociális munka elmélete és gyakorlata 7. kötet

Oross Jolán (2001): A hajléktalanság kezelése Magyarországon. In.: Kézikönyv a szociális munka gyakorlatához

Papp Gábor (2023) A magyarországi hajléktalan ellátás rendszerszintű elemzése in.: Tanulmányok a társadalomról Szegedi Tudományegyetem 189-245

Prof. Stewart Asquith – Dr. Chris Clark – Prof. Lorraine Waterhouse (2008): A szociális munkások szerepe a 21. században Irodalmi áttekintés in.: Kapocs 2008 VII. évf 2. sz 1-53

Ronald Woods (1993): A szociális munka tevékenységének egy lehetséges rendszerezése In: Hegyesi Gábor - Talygás Katalin (szerk.): A Szociális munka elmélete és gyakorlata 1. kötet

Simek Ágnes (2020): Periódusok a hajléktalan-ellátás történetében. In: Ritmus a tudományok, a technika és az orvoslás körében. A Magyar Természettudományi Társulat tudománytörténeti kötetei 319-334

Szabó Attila (2021): Hiába a nagy vihart kavart törvény, nem igazán büntetik a hajléktalanokat Magyarországon In.: Qubit <https://qubit.hu/2021/01/11/hiaba-a-nagy-vihart-kavart-torveny-nem-igazan-buntetik-a-hajlektalanokat-magyarorszagon> U.L.: 2025.01.05.

Szoboszkai Katalin–Fábián Gergely- Hüse Lajos (2008): Hogyan válnak áldozattá a hajléktalanok? in: Esély 2008/4 94-106

Tamási Erzsébet (2004) Egy férfinyira a hajléktalanságról Nőpolitika és hajléktalan nők az Európai Unióban. in: Esély 2004/3 26-57.

<https://merce.hu/2019/11/28/a-kriminalizacio-eve/>
<https://edition.cnn.com/2018/10/15/europe/hungary-criminalizes-homelessness-intl/index.html>

Tóth Zsuzsanna(2008): A társadalmi egyenlőtlenségek a mai magyar társadalomban in.: Tudományos közlemények 2008/20 149-161

Törvényi hivatkozás

1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról